

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง ผลกระทบของนโยบายการพัฒนาท่าเรือแหลมฉบัง : ศึกษาเฉพาะกรณีความคิดเห็นของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบ
2. แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม
3. แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบด้านสังคม
4. แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบ

1. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผล

แนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะจะมุ่งเน้นขั้นตอน ในการกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผล แต่ในที่นี้จะศึกษาถึงผลกระทบของนโยบาย ดังนั้นจึงเกี่ยวข้องกับการประเมินผล แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผล มีผู้ให้ความหมายไว้ ต่าง ๆ ดังนี้

เอลคิน (Alkin, 1972, p. 107 อ้างถึงใน ประจักษ์ เปี่ยมสมบูรณ์, 2529, หน้า 9) กล่าวว่า “การประเมินผลเป็นกระบวนการของการทำให้เกิดความมั่นใจในการตัดสินใจ ด้วยการคัดเลือกข้อมูล ที่เหมาะสม รวบรวมและวิเคราะห์ เพื่อจัดทำรายงานสรุปสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บริหาร ในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสม”

รอสซีและฟรีแมน (Rossi & Freeman, 1982, p. 20 อ้างถึงใน ประจักษ์ เปี่ยมสมบูรณ์, 2529, หน้า 11) กล่าวว่า “การประเมินผลเป็นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้านสังคมสำหรับตัดสินใจและพัฒนาโครงการด้านสังคม ด้านการวางแผน การติดตามผล ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการ”

ไวส์ (Weiss, 1972, p. 4 อ้างถึงใน ประจักษ์ เปี่ยมสมบูรณ์, 2529, หน้า 10) กล่าวว่า “การประเมินผล หมายถึง การประเมินผลเพื่อวัดผลกระทบของโครงการเทียบกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในฐานะเป็นมรรควิธีที่นำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการและการปรับปรุงโครงการ”

คอนบาช (Cronbach, 1963, p. 64 อ้างถึงใน เขาวดี วิบูลย์ศรี, 2542, หน้า 32-34) กล่าวว่า “การประเมินผลเป็นกระบวนการที่เป็นระบบในการเก็บรวบรวม และใช้สารสนเทศสำหรับการตัดสินใจจุดมุ่งหมายหลักของการประเมินโครงการอยู่ที่ความต้องการทราบผลของโครงการการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และส่วนใดส่วนหนึ่งของโครงการที่ควรปรับปรุงแก้ไข”

สไครเวน (Scriven, 1967, p. 37 อ้างถึงใน เขาวดี วิบูลย์ศรี, 2542, หน้า 35) กล่าวว่า “การประเมินผล คือ การตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มีมุ่งประเมิน การประเมินผลโครงการ หมายถึง การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้นด้วยมาตรวัดที่มีค่าน้ำหนัก เป็นเกณฑ์ที่เลือกจากจุดมุ่งหมายของโครงการ”

ปอปปแฮม (Popham, 1975, p. 102 อ้างถึงใน เขาวดี วิบูลย์ศรี, 2542, หน้า 37-38) กล่าวว่า “การประเมินผล คือ การบวนการลดจำนวนข้อมูลด้วยการหาและตรวจสอบคุณค่าของข้อมูลขนาดใหญ่ แล้วจึงสังเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้เข้าด้วยกันเพื่อตัดสินคุณค่า”

สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1971, p. 153 อ้างถึงใน เขาวดี วิบูลย์ศรี, 2542, หน้า 57) กล่าวว่า “การประเมินผลเป็นกระบวนการจำกัดข้อมูลที่ต้องการและทำการเก็บรวบรวมข้อมูลอันเป็นข่าวสารที่ให้ประโยชน์ในการตัดสินใจเลือกต่าง ๆ ที่ให้ผลดีสำหรับการตัดสินใจ”

เขาวดี วิบูลย์ศรี (2542, หน้า 99) กล่าวว่า “การประเมินผล (evaluation) เป็นขบวนการตีความหมาย (interpretation) และตัดสินคุณค่า (value judgment) จากสิ่งที่วัดได้ จากการวัดผล การประเมินผลต้องอาศัยวิธีการที่มีระบบแบบแผนในการรวบรวมข้อมูล ตลอดจนเหตุผลประกอบการพิจารณาตัดสินว่ากิจกรรมการศึกษานั้น ดีหรือเลวอย่างไร เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมประการใด

พงศ์สันต์ ศรีสมทรัพย์ (2541, หน้า 13) กล่าวว่า “การประเมินผลเป็นเรื่องของการตรวจสอบและให้คุณค่าต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ภายใต้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งที่ปรากฏอย่างชัดเจน หรือสื่อเค้าว่าจะเป็นอุปสรรค

จากแนวความคิดของนักวิชาการ ดังกล่าวมาที่ต่างกันพอสรุปได้ว่า การประเมินผล คือ การตรวจสอบว่าการดำเนินนโยบายนั้น บรรลุเป้าประสงค์มากน้อยเพียงใด มีผลกระทบอะไรเกิดขึ้นบ้าง เนื่องจากปัญหาอะไร เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้บริหารในการพิจารณาเลือกทางเลือกที่เหมาะสมต่อไป

2. แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบ

แสวง รัตนมงคลมาส (2538, หน้า 5) ได้สรุปว่า ผลกระทบคือ ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือนโยบายใดนโยบายหนึ่ง ซึ่งเราแบ่งผลกระทบได้เป็นประเภทต่าง ๆ ตามมิติ (dimension) ดังนี้คือ

2.1 การแบ่งผลกระทบตามแง่มุมเนื้อหา อาจแบ่งออกได้เป็นผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านการบริหาร ด้านสิ่งแวดล้อมและกายภาพ เช่น ผลกระทบ

จากการดำเนินนโยบายสร้างเขื่อน ทำให้คนเป็นโรคพยาธิ ซึ่งไม่เคยเป็นมาก่อนมากขึ้น หรือผลกระทบจากการดำเนินนโยบายโครงการ คอก. ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านและทหารมากขึ้น

2.2 การแบ่งผลกระทบตามแง่มุมของความเป็นจริงที่เกิดขึ้น (reality) เราอาจแบ่งได้เป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ ผลกระทบในเชิงภาวะวิสัย (objective impact) ซึ่งได้แก่ผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยที่ไม่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกนึกคิดของคน เช่น การดำเนินนโยบายคุมกำเนิด จะทำให้สัดส่วนของผู้สูงอายุสูงขึ้นไม่ว่าใครจะรับรู้หรือไม่ เช่นนี้ก็จะเกิดขึ้นประเภทหนึ่งคือผลกระทบเชิงอัตวิสัย (subjective impact) ได้แก่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นในความรู้สึกนึกคิดของคน เช่น การดำเนินนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของโสเภณี ทำให้คนไทยเป็นอันมากอับอายต่างชาติ

2.3 การแบ่งตามแง่มุมของทิศทางที่กระทบ (impact) อาจแบ่งได้เป็นผลกระทบโดยตรง (direction impact) ผลกระทบทางอ้อม (indirection impact)

2.4 การแบ่งตามแง่มุมของคุณค่า (value) ของผลกระทบ อาจแบ่งได้เป็นผลกระทบในเชิงบวก (position impact) หมายถึง ผลกระทบที่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและผลกระทบในเชิงลบ (negative impact) ได้แก่ ผลกระทบที่ไม่เป็นที่พึงปรารถนา

2.5 การแบ่งผลกระทบตามช่วงเวลา (time) ที่เกิดจะสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ผลกระทบในระยะสั้น (short run impact) สรุปอีกประเภทหนึ่งได้แก่ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (future impact) หรือผลกระทบในระยะยาว (long run impact)

2.6 การแบ่งผลกระทบตามขอบเขตที่เกิดขึ้น สามารถแบ่งออกได้เป็น ผลกระทบที่มีผลในวงกว้าง และผลกระทบที่มีผลในวงแคบ

ในงานวิจัยนี้จะเน้นเฉพาะผลกระทบตามแง่มุมเนื้อหา ด้านสิ่งแวดล้อม และสังคม ผลกระทบตามแง่มุมของความเป็นจริงที่เกิดขึ้นทั้งสองประเภท คือ ผลกระทบในเชิงภาวะวิสัยและอัตวิสัย ผลกระทบตามแง่มุมของทิศทางที่กระทบทั้งสองประเภท คือ ผลกระทบทางตรงและทางอ้อม ผลกระทบตามแง่มุมของคุณค่านั้นผลกระทบในเชิงลบ ผลกระทบตามช่วงเวลานั้นผลกระทบในระยะสั้นที่ส่งผลกระทบในระยะยาว และผลกระทบตามขอบเขตที่เกิดขึ้นนั้นผลกระทบที่มีผลในวงกว้าง

แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

1. การวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ยังรวมถึงการพิจารณาข้อเสนอแนะทางด้านนโยบายและมาตรการที่สามารถนำมาใช้เพื่อลดหรือป้องกันผลกระทบสิ่งแวดล้อมด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดผลเสียหาให้เหลือน้อยที่สุด ดังนั้นในกระบวนการวิเคราะห์หรือประเมินผลกระทบ สิ่งแวดล้อมแล้ว ยังรวมถึงการพิจารณาหาวิธีการป้องกันแก้ไขผลกระทบและแผนงานการเฝ้าระวังติดตามผลกระทบอีกด้วย ซึ่งทางเลือกในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงมีอยู่อย่างน้อย 4 ประการคือ 1.การใช้ระเบียบ

ข้อบังคับ และกฎหมาย, 2.การใช้กลไกทางศาลเพื่อลงโทษผู้ละเมิด, 3.การใช้กลไกของระบบตลาด และ 4.การใช้กลไกทางการบริหาร (เบญจมาภรณ์ ธนธรรมรัตน์, 2546, หน้า 21-22)

วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ทางด้านสิ่งแวดล้อมนั้นอาจกล่าวเป็นการทั่วไปได้ว่ามี 4 ประการดังนี้

- 1.1 เพื่อชี้ให้เห็นสภาพสิ่งแวดล้อมทางด้านต่าง ๆ ก่อนมีโครงการว่าเป็นอย่างไร
- 1.2 เพื่อชี้ให้เห็นว่าเมื่อมีโครงการแล้วจะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบทางบวกหรือทางลบ ทางตรงหรือทางอ้อม ระยะสั้นหรือระยะยาวก็ตาม
- 1.3 เพื่อชี้ให้เห็นว่าถ้ามีผลกระทบทางลบหรือเสียหายต่อสภาพแวดล้อมแล้ว จะมีวิธีการหรือแนวทางในการป้องกันและแก้ไขได้อย่างไร เพื่อให้มีผลกระทบน้อยที่สุดและอยู่ในระดับที่ยอมรับได้และรวมถึงวิธีการส่งเสริมการพัฒนาผลกระทบในทางบวก เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อมวลมนุษยชาติ
- 1.4 เพื่อเสนอแผนงานติดตามตรวจสอบผลกระทบและแผนการดำเนินงาน ถ้าโครงการได้รับอนุมัติให้ดำเนินการ

โดยสรุป วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ทางด้านสิ่งแวดล้อมคือ การคาดคะเน (Predict) การวัด (measure) และการประเมิน (evaluate) ด้านระบบนิเวศน์ สังคม และเศรษฐกิจของโครงการเพื่อนำไปสู่การพิจารณาว่าจะสนับสนุนหรือยับยั้งโครงการ การวิเคราะห์ด้านสิ่งแวดล้อมจึงเป็นส่วนประกอบหนึ่งของการตัดสินใจ และเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการบริหารงานด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development)

องค์ประกอบของการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมมีดังนี้ (เบญจมาภรณ์ ธนธรรมรัตน์, 2546, หน้า 22)

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน (baseline study) ซึ่งได้แก่ การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงการพื้นที่โครงการ ข้อมูลจากส่วนราชการ ข้อมูลจากรายงานการศึกษาวิจัย และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์และทำความเข้าใจสภาพสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น
2. การกำหนดขอบเขตการศึกษา (scooping) ซึ่งได้แก่ การระบุผลกระทบที่มีความเป็นไปได้ (possible impact) รวมทั้งการใช้ทรัพยากรและการจัดลำดับความสำคัญของผลกระทบ เพื่อการศึกษาวิเคราะห์ในชั้นรายละเอียด ผลกระทบใดที่คาดว่าจะไม่สำคัญก็อาจตัดทิ้งไป

การกำหนดขอบเขตการศึกษาจะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญเพื่อให้การศึกษามีความสอดคล้องกับความต้องการและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ดังนั้นก่อนที่จะตกลงกำหนดขอบเขตการศึกษา จึงควรมีการรวบรวมความคิดเห็นและปรึกษาหารือกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องรวมทั้งตัวแทนชุมชนที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบด้วย

3. การคาดคะเนผลกระทบ (prediction) ได้แก่ การประมาณการขนาดของการเปลี่ยนแปลงสาเหตุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่สำคัญในอนาคตของโครงการ

4. การประเมินผลกระทบ (evaluation) เพื่อประเมินความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่มีต่อประเทศในรูปของวัตถุประสงค์และนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคม ในการประเมินอาจใช้วิธีการเปรียบเทียบ นั่นคือเปรียบเทียบกับกฎหมายหรือมาตรฐานและเงื่อนไขที่กำหนดไว้ เช่น เป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับการยอมรับของชุมชนหรือสาธารณชน นอกจากนี้ยังควรประเมินผลกระทบโดยรวมของโครงการด้วยการประยุกต์ใช้หลักเกณฑ์ต้นทุนและผลตอบแทน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจว่าควรสนับสนุนหรือยับยั้งโครงการ

5. การปรับปรุงแก้ไข (mitigation) เพื่อค้นหาวิธีการหรือมาตรการในการป้องกันแก้ไข และลดผลกระทบในทางลบ และวิธีการหรือมาตรการที่จะช่วยเพิ่มพูนผลกระทบในทางบวกให้ได้ประโยชน์สูงสุด รวมทั้งการลดต้นทุนของโครงการ

6. การสื่อสารทำความเข้าใจ (communication) เพื่อสื่อสารผลกระทบที่เป็นไปได้ของโครงการต่อหน่วยงานและประชาชนที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบในระหว่างกระบวนการ

7. การติดตามตรวจสอบ (monitoring) เพื่อจัดให้มีระบบการตรวจสอบ (auditing) และการเฝ้าระวัง (monitoring) ผลกระทบของโครงการทั้งในระหว่างและหลังการปฏิบัติงานตามโครงการ

2. แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการพัฒนาท่าเรือ

การพัฒนาท่าเรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมากมาช้านาน เนื่องจากกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การขุดลอก งานก่อสร้าง การถมที่ในทะเล/แม่น้ำ ของเสียที่ปล่อยจากเรือและโรงงานอุตสาหกรรม การขนถ่ายสินค้า กิจกรรมเหล่านี้ล้วนแต่จะส่งผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมนานับประการทั้งในระยะก่อสร้างและระยะดำเนินการ อาทิ ทำให้เกิดมลพิษทางน้ำ การปนเปื้อนของดินตะกอนพื้นน้ำ การสูญเสียแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ การทำลายระบบนิเวศและแหล่งประมงที่สำคัญ การกัดเซาะชายฝั่ง การเปลี่ยนแปลงกระแสน้ำ การทิ้งขยะของเสีย การรั่วไหลของน้ำมัน การปล่อยของสารพิษ มลพิษทางอากาศและเสียง การตัดสะเทือน และการทำลายทัศนียภาพ

เอ็สเคป (ESCAP, 1992, อ้างถึงใน ปิยรัตน์ ปิติวัฒนกุล, 2542, หน้า 73-77) กล่าวว่า การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการพัฒนาท่าเรือ สามารถแบ่งรายละเอียดของสาเหตุหรือผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการพัฒนาท่าเรือได้เป็น 8 ประเภทดังต่อไปนี้

1. คุณภาพน้ำ (water quality)

1.1 การวางเสาเข็ม การขุดลอก และงานก่อสร้างอื่น ๆ ในแหล่งน้ำ จําทำให้เกิดตะกอนแขวนลอยเพิ่มความขุ่นของน้ำ แสงส่องผ่านลงในแหล่งน้ำได้น้อยลงทำให้มีปริมาณสารอินทรีย์สูงขึ้นจนอยู่ในระดับที่เป็นพิษหรืออันตรายต่อแหล่งน้ำได้

1.2 ของเสียจากเรือที่ปล่อยลงสู่แหล่งน้ำเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดมลพิษทางน้ำ เช่น น้ำท้องเรือ (bilge water) น้ำอับเฉาหรือน้ำถ่วงเรือ (ballast water) ของเสียปนน้ำมัน (oil wastes) น้ำเสีย ขยะ วัสดุค้ำจุนอื่นๆ ในเรือ การรั่วไหลของน้ำมัน น้ำมันหล่อลื่น น้ำมันเชื้อเพลิง และของเหลวปนน้ำมันอื่นๆ

2. อุทกวิทยาทางทะเลและแม่น้ำ (marine & riverine hydrology)

ตำแหน่งที่ตั้งของท่าเรืออาจเป็นสาเหตุทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบกระแสน้ำ (current patterns) และกระแสน้ำชายฝั่ง (littoral drifts) ทำให้ลักษณะชายฝั่งเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ เกิดการกัดเซาะและการตกตะกอนที่บดบังในบริเวณชายฝั่ง ดังเช่น ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล บริเวณอ่าวไทยตอนบน และจากข้อมูลของปิยรัตน์ ปิติวัฒนกุล (2542) รายงานว่าชายฝั่งทะเล จังหวัดเพชรบุรี บริเวณหาดชะอำ หาดเจ้าสำราญ แหลมผักเบี้ย และชายฝั่งทะเลจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ บริเวณหัวหิน ได้ ประสบปัญหาการกัดเซาะอย่างรุนแรง ในบริเวณชายฝั่งเมื่อกระแสน้ำได้รับอิทธิพลจากคลื่นอาจทำให้เป็นอันตรายต่อเรือเล็กเมื่อเคลื่อนลำเรือเข้าใกล้ท่าเรือได้ นอกจากนี้ การสร้างท่าเรือ ยังอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของทิศทางการไหลของน้ำในแม่น้ำ (river flow) ตลอดจนพื้นที่น้ำบริเวณสันดอน (waterfront drainage)

3. การปนเปื้อนของดินตะกอนพื้นน้ำ (bottom contamination)

การก่อสร้าง (construction work) และการขุดลอก (dredging) จะทำให้ก่อกวนตะกอนที่พื้นท้องทะเลหรือแม่น้ำ เกิดการแขวนลอยและแพร่กระจายของตะกอนขณะเคียวกันการทิ้งวัสดุหรือตะกอนที่ได้จากการขุดลอกโดยตรงลงสู่แหล่งน้ำจะส่งผลกระทบต่อสัณฐานพื้นท้องน้ำ (bottom configuration) และสิ่งมีชีวิตในทะเลได้หรืออาจเกิดการแพร่กระจายของสารพิษหรือสารเคมีที่เป็นอันตรายรอบๆ จุดทิ้งตะกอน (หากดินตะกอนมีการปนเปื้อนของมลสารหรือสารพิษ) กิจกรรมการขุดลอกจะทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตที่พื้นท้องทะเลหรือพื้นน้ำ (bottom habitat) อันจะส่งผลให้สูญเสียทรัพยากรประมงที่สำคัญไปด้วย

4. ระบบนิเวศแหล่งน้ำ (aquatic ecology)

4.1 การรบกวนจากกิจกรรมการก่อสร้าง และการขุดลอกอาจเป็นสาเหตุของการเคลื่อนย้ายแหล่งทรัพยากรประมงและสิ่งมีชีวิตที่พื้นท้องน้ำ อาจทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำมีปริมาณลดลง ตลอดจนทำลายระบบนิเวศของแหล่งน้ำ

4.2 เสาเข็ม ผิวคอนกรีต และโครงสร้างอื่น ๆ ที่ใช้ก่อสร้างในแหล่งน้ำสามารถทำให้เกิดแหล่งที่อยู่ใหม่ของสิ่งมีชีวิตพื้นท้องน้ำ ซึ่งอาจทำให้เกิดสายพันธุ์ใหม่ที่ไม่ต้องการได้ ถ้าสารพิษหรือสิ่งปนเปื้อนอื่น ๆ ถูกทำให้แขวนลอยโดยการขุดลอกหรือมีการทิ้งตะกอนปนเปื้อนสารพิษลงสู่แหล่งน้ำโดยตรง อันจะทำให้ไปสู่การปนเปื้อนของทรัพยากรสัตว์น้ำด้วย

5. คุณภาพอากาศ (air quality)

5.1 อากาศเสียที่ถูกปล่อย (emission) ออกมาจากอุปกรณ์การก่อสร้าง เรือปฏิบัติงาน รถบรรทุก และยานพาหนะอื่น ๆ ที่ใช้ในงานก่อสร้างจะเป็นแหล่งที่สำคัญของมลภาวะทางอากาศ นอกจากนี้ฝุ่นละอองจากกิจกรรมการก่อสร้างก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เกิดมลพิษทางอากาศด้วย

5.2 เรือต่าง ๆ จะเป็นแหล่งกำเนิดและปล่อยแก๊สเสีย คาร์บอน เขม่า เช่น ไนโตรเจน ไดออกไซด์ (NO_2) ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO_2) ซึ่งจะถูกปล่อยออกมาจากเรือในขณะที่เรือเคลื่อนย้ายกลับลำ หรือจอดเทียบเรือ ทำให้ส่งผลกระทบไปถึงเขตพื้นที่หลังท่าเรือ (hinterland)

5.3 ฝุ่นละอองจากการยกขนสินค้าเทกอง และ แก๊สเสียจากอุปกรณ์ยกขนสินค้า (cargo handling equipment) จะเป็นแหล่งที่มาของมลพิษทางอากาศได้เช่นกัน

5.4 กิจกรรมต่อเนื่องหรือขบวนการผลิตภายในท่าเรือในระยะดำเนินการจะเป็นแหล่งกำเนิดและปล่อยแก๊สเสียต่าง ๆ ด้วย

6. เสียงและการสั่นสะเทือน (noise and vibration)

6.1 กิจกรรมการก่อสร้างอาจทำให้เกิดปัญหาเรื่องเสียงและการสั่นสะเทือนอันเนื่องมาจากอุปกรณ์ก่อสร้าง การจราจรของรถบรรทุก และยานพาหนะอื่น ๆ

6.2 อุปกรณ์ที่ใช้ในการยกขนสินค้า และการจราจรบนถนนจะเป็นแหล่งสำคัญที่ทำให้เกิดเสียงและการสั่นสะเทือน ซึ่งอาจอยู่ในระดับที่ไม่สามารถทนทานได้และจะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียง

7. การจัดการของเสีย (waste management)

เรือสินค้า และเรือต่าง ๆ จะทำให้เกิดของเสียต่อไปนี้

7.1 ของเสียปนน้ำมัน (oil wastes) เช่น น้ำทิ้งเรือ (bilge water) น้ำอับเฉาหรือน้ำถ่วงเรือ (ballast water) น้ำชะล้าง น้ำมันเครื่องหรือน้ำมันหล่อลื่นและสิ่งตกค้างต่าง ๆ ในห้องเครื่องยนต์

7.2 น้ำเสียและขยะ

7.3 เศษสินค้าต่าง ๆ เช่น เปลือกไม้

การปล่อยทิ้งหรือการรั่วไหลของของเสียเหล่านี้ จะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดมลพิษของน้ำมัน (oil pollution) ขยะลอยน้ำ ตลอดจนการนำเสียและความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำ

8. คุณภาพทางทัศนียภาพ (visual quality)

8.1 การก่อสร้างเรือ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกของท่าเรือแสงไฟ และสิ่งกีดขวางอื่น ๆ จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพทางสายตาหรือทัศนียภาพของพื้นที่โครงการ สภาพภูมิประเทศอาจเปลี่ยนแปลงไปเป็นแหล่งอุตสาหกรรม อุปกรณ์เครื่องจักรภายในโรงงาน และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในท่าเรืออาจก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจต่อประชาชนใกล้เคียงได้

8.2 แสงไฟสำหรับการปฏิบัติงานในตอนกลางคืน อาจก่อให้เกิดความรำคาญให้แก่ชุมชนบริเวณใกล้เคียง ของเสียจากกิจกรรมท่าเรือ เขม่าควันจากเรือ กองสินค้า และเศษวัสดุต่าง ๆ ภายในท่าเรืออาจทำให้เกิดภาพที่ไม่น่าพึงพอใจได้

แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบด้านสังคม

1. การวิเคราะห์ผลกระทบด้านสังคม หรือเรียกว่า “social impact assessment” เป็นแนวทางสำคัญที่ใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายและการปฏิบัติการของโครงการ การประเมินผลกระทบด้านสังคมจะเกี่ยวข้องกับการประเมินผลกระทบของโครงการที่มีต่อชุมชนท้องถิ่น (local communities) นั่นคือ ผลกระทบของโครงการที่มีต่อประชาชน องค์กร สถาบันท้องถิ่น และชุมชน โดยสถาบันท้องถิ่นในที่นี้จะหมายถึงทัศนคติและความเชื่อ รัฐบาลท้องถิ่นและกิจกรรมทางการเมือง การศึกษาและความเชื่อด้านศาสนา การวิเคราะห์ผลกระทบจึงเป็นความพยายามที่จะคาดการณ์ผลกระทบของโครงการที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ ชุมชน องค์กรชุมชน ครอบครัว และบุคคล ซึ่งเป็นกลุ่มความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบ (เบญจมาภรณ์ ชนธรรมรัตน์, 2546, หน้า 23)

โดยสรุป การประเมินผลกระทบด้านสังคมจะพิจารณาสภาพผลกระทบของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นนโยบาย แผนงาน และโครงการที่มีต่อประชาชนและชุมชนท้องถิ่น จุดเน้นของการวิเคราะห์จะอยู่ที่ประเภท ขนาด และระยะเวลาของผลกระทบ โดยเฉพาะจะเน้นให้ ความสนใจไปที่การสร้างแนวคิดและการวัดผลกระทบที่มีต่อประชาชนในท้องถิ่น ครอบครัว และองค์กร เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ธุรกิจอุตสาหกรรม และสถาบันท้องถิ่น เช่น รัฐบาลท้องถิ่น ศาสนาและการศึกษา รวมทั้งการวิเคราะห์เพื่อค้นหาแนวทางการปรับปรุงแก้ไขผลกระทบการติดตามผลกระทบที่คาดไว้ และการติดตามวิธีการแก้ไขผลกระทบ ข้อมูลด้านสังคมที่ต้องการจึงมีทั้งข้อมูลในระดับชุมชน สถาบัน และบุคคล การประเมินผลกระทบด้านสังคม จึงนำเอาองค์ความรู้และประสบการณ์อันหลากหลายจากวิชาการสาขาต่าง ๆ มาเป็นประโยชน์ทำให้การตัดสินใจเชิงนโยบายมีแง่มุมรอบด้านมากขึ้น

แนวทางการวิเคราะห์และการประเมินผลกระทบด้านสังคม ในการดำเนินงานเพื่อประเมินผลกระทบของโครงการนั้น จำเป็นต้องเริ่มด้วยการสร้างฐานข้อมูล เพื่อวัดว่าประชากร สถาบัน และบุคคลหรือครอบครัวจะตอบสนองต่อโครงการที่เสนออย่างไร การสร้างฐานข้อมูลจะเกี่ยวข้องกับการเข้าถึงข้อมูลก่อนที่จะมีการวางแผนโครงการและในระยะเริ่มแรกของการมี โครงการข้อมูลจะมีหลายประเภท และหาได้จากหลายแหล่ง ชุมชนหรือพื้นที่เป้าหมายอาจเคยมีการศึกษาวิจัยมาก่อนแล้วในอดีต ดังนั้นการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล รายงานการศึกษาวิจัยและการติดต่อกับองค์กรของรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเป็นสิ่งจำเป็น และช่วยให้เห็นการวิเคราะห์เกิดความคุ้นเคยกับลักษณะของโครงสร้างด้านสังคมและวัฒนธรรม

ของพื้นที่โครงการจากข้อมูลต่าง ๆ ที่มีอยู่การออกภาคสนามเพื่อสังเกตการณ์และการปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชนและประชาชน ท้องถิ่นในระยะเริ่มแรกก็เป็นสิ่งจำเป็นเช่นกัน เพื่อให้นักวิเคราะห์เห็นสภาพแท้จริงของท้องถิ่น รวมทั้งโครงสร้างด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นจริง การวิเคราะห์ประชากรก็เป็นสิ่งจำเป็นใน ขั้นตอนเริ่มแรกนี้ ระเบียบวิธีการดังที่กล่าวก็สามารถนำมาใช้วัดผลกระทบต่าง ๆ ได้ เช่น ข้อมูลสำมะโนจะเป็นข้อมูลพื้นฐานต่อการวิเคราะห์ประชากรและการสร้างฐานข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม ในขณะที่เดียวกันข้อมูลจากการสำรวจและการสังเกตการณ์ก็เป็นข้อมูลสำคัญต่อการประมาณการประชากรและผลกระทบ (เบญจมาภรณ์ ธนธรรมรัตน์, 2546, หน้า 24-25)

1. การรวบรวมภาวะเศรษฐกิจสังคมและการวิเคราะห์ประชากร ผลกระทบต่อประชากร เกี่ยวข้องกับการวัดการเปลี่ยนแปลงในขนาดของประชากร การกระจาย และองค์ประกอบ การรวบรวมภาวะเศรษฐกิจและสังคมจะเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์ รวมทั้งการประเมินผลกระทบด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น การกำหนดกลุ่มความเสี่ยง โดยทั่วไปการกำหนดผลกระทบด้านประชากรจะมีวิธีการหรือตัวแบบ ดังนี้

- 1.1 การนิยามพื้นที่ผลกระทบ เช่น หมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ
- 1.2 การประมาณการประชากรในพื้นที่ผลกระทบ
- 1.3 การกระจายตัวของประชากรตามภูมิศาสตร์
- 1.4 การวัดลักษณะครัวเรือน เช่น ขนาด จำนวนคนเลี้ยงดู รายได้ของครัวเรือน

การทำงานของคนในครัวเรือน และลักษณะการใช้จ่าย

- 1.5 การจ้างงานทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งรวมถึง
 - 1.5.1 ความต้องการแรงงานของโครงการ
 - 1.5.2 ลักษณะของแรงงานที่หาได้ในพื้นที่
 - 1.5.3 อัตราส่วนการจ้างงานโดยตรงและโดยอ้อม
 - 1.5.4 อัตราส่วนการจ้างงานในท้องถิ่นกับนอกท้องถิ่น
 - 1.5.5 การวัดลักษณะประชากรของแรงงานที่อพยพเข้ามาในพื้นที่

ข้อมูลที่ต้องการก็สามารถหาได้จากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ การสำรวจครัวเรือน หรือหมู่บ้าน การสำมะโนประชากรระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ ข้อมูลจากหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พ่อค้าคนกลาง นายจ้าง และหน่วยงานพัฒนาชุมชน

2. การกำหนดบุคคลและกลุ่มที่มีความเสี่ยง กลุ่มความเสี่ยงสามารถกำหนดเบื้องต้นได้ โดยใช้ข้อมูลสำมะโนประชากร และข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งอื่น ๆ ดังที่กล่าวแล้ว รวมทั้งการสังเกตการณ์ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่มีความสำคัญ คำตอบของหัวหน้าครอบครัวและครัว

สามารถวัดได้โดยการสำรวจด้านสังคมและการสังเกตการณ์ การสำรวจด้านสังคมและเทคนิคอื่น ๆ จะเป็นส่วนเสริมการวิเคราะห์ประชากรและการรวบรวมภาวะเศรษฐกิจและสังคม

3. ผลกระทบต่ออุปสงค์ บริการชุมชน และโครงสร้างพื้นฐาน โดยทั่วไปผลกระทบเหล่านี้จะหมายถึงผลกระทบต่อทรัพยากรของชุมชน ซึ่งมีจุดเน้นตั้งแต่ผลกระทบที่มีต่อโรงเรียน โรงพยาบาล สถานีนามัย ถึงผลกระทบต่อโอกาสที่บุคคลจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและความพึงพอใจของชุมชน

4. ผลกระทบต่อสถาบันสังคมในท้องถิ่น ปัจจัยสำคัญที่สุดประการหนึ่งในการประเมินผลกระทบด้านสังคมก็คือ การวัดว่าผู้อยู่อาศัยมีความรู้สึกรู้สียงอย่างไรเกี่ยวกับโครงการที่เสนอและการเปลี่ยนแปลงอะไรที่เขาคาดหวังไว้ การศึกษาส่วนนี้จะต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่ประชาชนคาดหวังอาจไม่เกิดขึ้น ยิ่งกว่านั้นทัศนคติและความรู้สึกนึกคิดก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาประชาชนสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้และก็อาจพบว่าผลกระทบทางลบที่คาดคิดไว้ไม่ได้เกิดขึ้น ในทางตรงข้ามผู้อยู่อาศัยอาจได้รับผลกระทบทางบวกโดยที่ไม่ได้คาดคิดไว้ก็ได้เช่นกัน

5. การแก้ไขและการติดตามผลกระทบ องค์ประกอบสำคัญของการประเมินผลกระทบด้านสังคมก็คือ การพัฒนาแผนงานเพื่อแก้ไขผลกระทบ กล่าวคือ เมื่อโครงการก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ก็ต้องหาวิธีการลดผลกระทบทางลบและวิธีการที่จะช่วยขยายผลกระทบทางบวก ผลกระทบทางลบก็อาจได้แก่ การสูญเสียทรัพย์สิน ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน บริการสังคม และการจ้างงาน ดังนั้นการแก้ไขผลกระทบจึงมักใช้เพื่อหมายถึงการชดเชยความสูญเสียที่เกิดกับประชาชนและชุมชน การแก้ไขผลกระทบจึงเป็นกระบวนการที่จะช่วยก่อให้เกิดความเสมอภาคด้านสังคม

ส่วนการติดตามก็ใช้เพื่อหมายถึงกระบวนการติดตามและประเมินผลกระทบที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

5.1 กำหนดผลกระทบที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามที่คาดคะเนไว้หรือไม่ รวมทั้งแผนงานการแก้ไขผลกระทบที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพหรือไม่

5.2 ทดสอบผลกระทบที่ไม่ได้คาดคิดไว้ที่เกิดขึ้น และพัฒนาแผนงานการแก้ไขเพื่อลดผลกระทบ

จากที่กล่าวมาแล้วจึงปรากฏอย่างชัดเจนว่า โครงการนอกจากจะก่อให้เกิดผลประโยชน์และผลกระทบทางการเงินและเศรษฐกิจแล้ว ยังก่อให้เกิดผลประโยชน์และผลกระทบด้านสังคมอีกด้วย ดังนั้นในการวิเคราะห์โครงการใด ๆ ก็ตามจึงควรมีการวิเคราะห์ด้านสังคม การวิเคราะห์ส่วนนี้อาจครอบคลุมถึงเรื่องการกระจายรายได้ การจ้างงาน คุณภาพชีวิตของประชาชน และผลกระทบ

สุชา จันทร์เอม (2540, หน้า 104) เห็นว่า ความคิดเห็นเป็นส่วนหนึ่งของทัศนคติ ซึ่งไม่สามารถแยกความคิดเห็นและทัศนคติออกจากกันได้เพราะความคิดเห็นและทัศนคติต่างก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยมีส่วนที่แตกต่างกันตรงที่ทัศนคตินั้นเป็นความพร้อมทางจิตใจที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่จะแสดงออกมาได้ทั้งคำพูดและการกระทำ ทัศนคติไม่เหมือนกับความคิดเห็นตรงที่ไม่ใช่สิ่งเร้าที่จะแสดงออกได้อย่างเปิดเผยหรือตอบสนองโดยตรง และลักษณะของความคิดเห็นไม่ลึกซึ้งเท่ากับทัศนคติ

เพียแมน (Peidman, 1971, p. 53 อ้างถึงใน อนันต์ ศรีหิรัญ, ร.ด.อ., 2526, หน้า 7) กล่าวว่า การสำรวจความคิดเห็นเป็นการศึกษาความรู้สึกของบุคคลกลุ่มคนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ละคนจะแสดงความเชื่อ และความรู้สึกใด ๆ ออกมาโดยการพูด การเขียน เป็นต้น การสำรวจความคิดเห็นจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือการเปลี่ยนแปลงระบบงาน รวมทั้งในการฝึกหัดการทำงานด้วยเพราะจะทำให้การดำเนินการต่าง ๆ เป็นไปด้วยความ เรียบร้อยและเป็นไปตามความพอใจของผู้ร่วมงาน ในการศึกษาความเห็นต่าง ๆ ส่วนมากจะใช้วิธีแบบวิจัยตลาด ได้แก่ การซักถาม สอบถาม และรวบรวมไว้เป็นข้อมูล ซึ่ง เบสท์ (Best, 1977, p. 53 อ้างถึงใน อนันต์ ศรีหิรัญ, ร.ด.อ., 2526, หน้า 7) ได้เสนอแนะว่า “วิธีที่ง่ายที่สุดในการที่จะบอกถึงความคิดเห็นก็คือ การแสดงให้เห็นถึงจำนวนร้อยละของคำตอบในแต่ละข้อถาม เพราะทำให้เห็นว่าความคิดเห็นจะออกมาในลักษณะเช่นไร และจะได้สามารถทำตามข้อคิดเห็นเหล่านั้นได้ หรือในการวางแผนนโยบายใด ๆ ก็ตาม ความเห็นที่วัดออกมาได้ทำให้ผู้บริหารเห็นสมควรหรือไม่ ในอันที่จะดำเนินนโยบายหรือล้มเลิกไป”

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความคิดเห็น คือ ความรู้สึกทางจิตใจของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่เกิดจากพื้นฐานความรู้ประสบการณ์และสภาพแวดล้อม ส่วนการแสดงออกทางความคิดอาจแสดงออกมาเป็นคำพูดหรือการเขียน ซึ่งการแสดงออกนี้อาจเป็นไปในทางที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้

2. ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็น มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้สรุปปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็น ดังนี้

ออสแคม (Oskamp, 1977, p. 47 อ้างถึงใน อนันต์ ศรีหิรัญ, ร.ด.อ., 2526, หน้า 7) ได้สรุปถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความคิดเห็นมี 5 ปัจจัยด้วยกันคือ

1. ปัจจัยทางพันธุกรรมและสรีระ คือ ภาวะต่าง ๆ ของบุคคลที่รับรู้ ความผิดปกติของอวัยวะ ความบกพร่องของอวัยวะสัมผัส ซึ่งมีผลต่อความคิดเห็นไม่ติดต่อบุคคลภายนอก
2. ประสบการณ์โดยตรงของบุคคล คือ บุคคลได้ประสบการณ์ด้วยตนเอง กระทำด้วยตนเอง หรือได้พบเห็นทำให้บุคคลมีความพึงใจและเกิดความคิดต่อประสบการณ์เหล่านั้นต่างกัน
3. อิทธิพลของผู้ปกครอง คือ เมื่อเป็นเด็กผู้ปกครองจะเป็นผู้ใกล้ชิด และให้ข้อมูลแก่เด็กได้มาก จึงมีผลต่อพฤติกรรมและความคิดเห็นของเด็ก

4. ทักษะคิดและความคิดเห็นของกลุ่ม คือ เมื่อบุคคลเจริญเติบโตย่อมต้องมีกลุ่มและสังคม ดังนั้นความคิดเห็นของกลุ่มเพื่อน กลุ่มอ้างอิง หรือการอบรมสั่งสอนของโรงเรียน หรือหน่วยงานที่มีความคิดเห็นเหมือนกันหรือต่างกัน ย่อมมีผลต่อความคิดเห็นของบุคคล

5. สื่อมวลชน หรือสื่อต่าง ๆ ที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของเรา ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความคิดเห็นของบุคคล

ฟอสเตอร์ (Foster, 1952, p. 7 อ้างถึงใน อนันต์ เกตุวงศ์, 2541, หน้า 10) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับความคิดเห็นว่ามีปัจจัย 2 ประการคือ

1. ประสบการณ์ที่บุคคลมีต่อสิ่งของ บุคคล หมู่คณะ เรื่องราวต่าง ๆ หรือสถานการณ์ ความคิดเห็นเกิดขึ้นในตัวบุคคลจากการได้พบเห็นคุ้นเคย อาจถือได้ว่าเป็นประสบการณ์ตรง และจากการได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็น รูปถ่าย หรืออ่านจากหนังสือโดยไม่ได้พบเห็นของจริงถือว่าเป็นประสบการณ์ทางอ้อม
2. ระบบค่านิยมและการตัดสินใจค่านิยม เนื่องจากกลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีค่านิยมและการตัดสินใจค่านิยมไม่เหมือนกัน คนแต่ละกลุ่มจึงมีความคิดเห็นต่อสิ่งเดียวกันแตกต่างกัน

เทรนดิส (Traindis, 1971, p. 7 อ้างถึงใน อนันต์ เกตุวงศ์, 2541, หน้า 10) กล่าวว่าความคิดเห็นของบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงได้และมีสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. การรับรู้ข้อมูลใหม่จากบุคคลหรือสื่อมวลชน
2. การได้รับประสบการณ์ตรงที่พบด้วยตนเอง หรือจากแรงสะท้อนใจ
3. การถูกบังคับให้ปฏิบัติตามโดยไม่เต็มใจหรือจากแรงสะท้อนใจ

นอกจากนี้ในการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นนั้น ชาดิชา ย พัทธกษณาคม (2544, หน้า 7) ได้เสนอไว้ว่า สิ่งที่มีอิทธิพลที่ทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกันประกอบด้วย

1. การอบรมของครอบครัว อิทธิพลของครอบครัวมีมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ เพราะครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกของบุคคล
2. กลุ่มและสังคมที่เกี่ยวข้อง บุคคลเมื่ออยู่ในกลุ่มใดหรือสังคมใด ก็จะมีความคิดเห็นไปในทางเดียวกันกับกลุ่มและสังคมนั้น ๆ กลุ่มเป็นส่วนผลักดันให้บุคคลมีการเรียนรู้โดยตรง
3. วัฒนธรรมประเพณี บุคคลเมื่อได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและประเพณีใด ย่อมปฏิบัติไปตามวัฒนธรรมและประเพณีนั้น ๆ และมักจะมีความคิดเห็นต่อวัฒนธรรมและประเพณีของตนไปในทางที่ดี
4. การศึกษา ระดับการศึกษาที่มีอิทธิพลมากต่อการแสดงความคิดเห็น เพราะเป็นการจัดประสบการณ์ให้กับบุคคล
5. สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลมากต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นของบุคคล เพราะว่าจะเป็นสื่อในการสร้างความคิดทั้งด้านบวกและด้านลบได้

ในขณะที่ รีเดอร์ (Reeder, 1973, p. 8 อ้างถึงใน อนันต์ เกตุวงศ์, 2541, หน้า 10) ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการกระทำทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและพฤติกรรมของคนอันนำไปสู่ความคิดเห็นว่า องค์ประกอบที่เป็นเหตุผลแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1. ปัจจัยเชิงคุณค่า

1.1 เป้าหมายการกระทำทุกอย่างจะต้องมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์อาจจะเป็นความเชื่อ ความรู้สึก แดงการณ์ของทางราชการ และอาจจะเป็นจากเงื่อนไขที่ตนเองหรือคนอื่นเป็นผู้กำหนดขึ้นให้เป็นที่ไปตามปรารถนา

1.2 ความเชื่อ เป็นความคิดหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเอง โดยปราศจากการอ้างอิงใด ๆ ความเชื่อนี้จะมีอิทธิพลมากต่อการตัดสินใจ เพราะคนส่วนมากจะเลือกกระทำตามความเชื่อพื้นฐานที่เขามีอยู่ดั้งเดิม

1.3 ค่านิยม เป็นระบบหนึ่งของความเชื่อ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้น ๆ จะต้องสร้างเงื่อนไขในการดำรงชีวิต การที่จะทำหรือไม่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด มีพื้นฐานมาจากการที่สังคมนั้นตัดสินใจแล้วว่ดีหรือไม่ดีหรือเลว

1.4 ความเคยชินและขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นมาจากความรับผิดชอบภายในกลุ่ม ซึ่งคนในสังคมยอมรับด้วยความเต็มใจเป็นแบบอย่างที่ดีและมีเหตุผล การกระทำที่แสดงออกมาเช่นนี้เป็นเพราะความเคยชิน และประเพณีดั้งเดิมที่เคยยึดถือกันมา

2. ปัจจัยผลักดัน

2.1 ความคาดหวัง เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในตัวเรา หรือเกิดจากบุคคล กลุ่ม และสังคมที่ได้คาดหวัง หรือกระทำออกมาตามที่เขาคาดต้องการ

2.2 ข้อผูกพัน เมื่อมีการรวมกลุ่มกิจกรรมพิเศษขึ้นในสังคมก็จะมีข้อผูกพันตามกลุ่มที่ได้ตั้งขึ้น

ความคิดเห็นเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้มากกว่าเป็นสิ่งที่กำหนดเอง สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จึงมีอิทธิพลต่อความคิดเห็น ซึ่งได้แก่ ศาสนา ความเชื่อในสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม สื่อมวลชนต่าง ๆ (ประคินันท์ อุปรมัย, 2516, หน้า 117) ดังนั้นปัจจัยที่กำหนดความคิดเห็นของบุคคลจึงได้แก่

1. การเรียนรู้ ซึ่งได้แก่การอบรมสั่งสอน อันจะเป็นการสะสมและรวบรวมประสบการณ์เอาไว้เป็นจำนวนมาก เช่น เด็กที่เกิดในครอบครัวที่นับถือศาสนาพุทธก็จะมีเลื่อมใสในพุทธศาสนา เพราะได้รับอิทธิพลจากการอบรมสั่งสอนประสบการณ์ต่าง ๆ

2. ประสบการณ์ส่วนตัวของบุคคลโดยตรง เช่น บุคคลที่เคยรับประทานอาหารทะเลแล้วแพ้ ก็จะย่อมมีความคิดเห็นที่ไม่ดีต่ออาหารทะเล

3. เหตุการณ์ประทับใจใน 2 ข้อแรกนั้นจะเป็นการสะสมประสบการณ์หลาย ๆ ครั้ง และเกิดความคิดเห็นแต่ความคิดเห็นสามารถเกิดขึ้นได้หากได้รับเหตุการณ์เพียงครั้งเดียว และรู้สึกประทับใจซึ่งอาจจะประทับใจในทางบวกและลบได้

4. การรับเอาแบบของความคิดเห็นของผู้อื่นมาเป็นของตน โดยจะยอมรับเอาความคิดเห็นของผู้ที่เหนือกว่ามาปฏิบัติคือ เช่น รุ่นน้องรับความคิดเห็นบางเรื่องมาจากรุ่นพี่

5. เกิดจากลักษณะบุคลิกภาพของแต่ละคน เช่น การมองคนในแง่ร้ายก็จะมีแนวโน้มในทางที่มีความคิดเห็นที่ไม่ดีต่อสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ

6. เกิดจากอิทธิพลจากสื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นแหล่งให้ข้อมูลที่ก่อให้เกิดทั้งความเข้าใจและอารมณ์ ชักจูงไปสู่การปฏิบัติได้

หน้าที่ของความคิดเห็น โดยทั่วไปหน้าที่ของความคิดเห็นมีดังต่อไปนี้คือ (กาญจนา คำสุวรรณ และนิศยา เสาวรมณี, 2521, หน้า 231)

1. ทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจให้บุคคลปรับตัว เมื่อมีความคิดเห็นที่ดีต่อสิ่งใด ย่อมเข้าหาสิ่งนั้นและย่อมหลีกเลี่ยงสิ่งที่มีความคิดเห็นที่ไม่ดี

2. ทำหน้าที่ให้คำนิยามหรือให้ความชื่นชมคัดค้านไปถึงสิ่งอื่น ๆ เช่น มีความคิดเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมยังต้องใช้วิธีการสันติ ถ้าพบบุคคลที่มีแนวคิดนี้จะนิยมชมชอบไปด้วย

3. ทำหน้าที่ช่วยให้ตีความหมายของสถานการณ์ต่าง ๆ ได้เช่น ถ้ามีความคิดเห็นที่ดีต่อพ่อแม่บางครั้งพ่อแม่อาจจะขัดแย้งกับคนก็จะตีความหมายไปว่าพ่อแม่ทำไปเพราะความหวังดี

3. การวัดความคิดเห็น มีนักวิชาการหลายท่านอธิบายเกี่ยวกับการวัดความคิดเห็นซึ่งได้แก่

อุทัย หิรัญโค (2519, หน้า 81) กล่าวว่า การยังวัดความคิดเห็นของบุคคลหรือกลุ่มชนได้มี 3 ประการดังนี้

1. ทิศทาง (direction) หมายถึง ความคิดเห็นที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ชอบหรือไม่ชอบที่แน่นอนต่อสิ่งแวดล้อม หรือเป้าหมายทางความคิดเห็นในแต่ละอย่าง

2. องศา (degree) การแสดงออกมากน้อยหรือพอใจไม่พอใจในระดับมากน้อยเพียงใด ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้

3. ความแน่นอน (intensity) คือความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ ดังกล่าวนี้จะมีลักษณะแน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว กล่าวคือ อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม การวัดความคิดเห็นมีหลักการวัดดังต่อไปนี้ (อุทัย หิรัญโค, 2519, หน้า 82)

1. สังเกตจากพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้ยาก ผลลัพธ์ที่ได้ยังไม่อาจสรุปได้แน่นอนว่าเป็นความคิดเห็น

2. วิธีรายงานด้วยคำพูด โดยใช้แบบสอบถามหรือสัมภาษณ์ซึ่งจะมีลักษณะแบบปรนัย (objective) เป็นที่นิยมกันมากกว่า ศึกษาเปรียบเทียบได้กับบุคคลจำนวนมาก

3. วิธีแปลความ เป็นวิธีการวัดความคิดเห็นแบบอัตนัยเหมาะสมสำหรับใช้วัดกับบุคคลจำนวนมากในจำนวนน้อยซึ่งอาจต้องอาศัยเวลาในการวัด โดยผู้ถูกวัดจะแสดงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดจะต้องตอบคำถามได้อย่างไม่ถูกจำกัดในด้านเวลาและขอบเขตของเนื้อหา

การวัดความคิดเห็นโดยทั่วไปคือ วิธีการตอบแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามซึ่ง เบสท์ (Best, 1977, p. 177 อ้างถึงใน อนันต์ เกตุวงศ์, 2541, หน้า 10) ได้เสนอแนะว่า วิธีที่ง่ายที่สุดที่จะบอกถึงความคิดเห็นคือ การแสดงออกให้เห็นถึงร้อยละของคำตอบในแต่ละข้อความ เพราะทำให้เห็นว่าความคิดเห็นจะออกมาในลักษณะใดจะได้ทำตามข้อคิดเห็นเหล่านั้นได้ แต่โทมัส (Thomas, 1998, p. 10 อ้างถึงใน อนันต์ เกตุวงศ์, 2541, หน้า 10) ได้เสนอแนะว่า การวัดความคิดเห็นโดยทั่วไปต้องมีส่วนประกอบ 3 อย่างคือ บุคคลที่จะถูกวัด สิ่งเร้า และการตอบสนอง ซึ่งจะออกมาเป็นระดับสูง – ต่ำมาก – น้อย วิธีวัดความคิดเห็นนั้นโดยมากจะใช้การตอบแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ที่จะตอบคำถามเลือกตอบตามแบบสอบถาม แบบสอบถามประเภทนี้นิยมสร้างตามแนวของ Likert Scale ซึ่งแบ่งน้ำหนักความคิดเห็นออกเป็น 5 ระดับคือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ส่วนการให้คะแนนจะขึ้นอยู่กับข้อความลักษณะบวก (positive) หรือทางลบ (negative) การนำแนวความคิดเรื่องความคิดเห็นมาใช้ประโยชน์นั้นจึงมองในแง่ที่ความคิดเห็นเป็นตัวบ่งชี้ หรือทำนายพฤติกรรม

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ (2531, หน้า 3) ได้กล่าวถึงมาตรวัดทัศนคติ และความคิดเห็นที่ใช้กันอยู่แพร่หลายมี 4 วิธีคือ

1. วิธีของธอร์สโตน (Thurstone's Method) เป็นวิธีสร้างมาตรวัดออกเป็นปริมาณแล้วเปรียบเทียบตำแหน่งของความคิดเห็นหรือทัศนคติไปในทางเดียวกัน และเสมือนว่าเป็น scale ที่มีช่วงห่างเท่ากัน (equal – appearing intervals)

2. วิธีของกัตต์แมน (Guttman's Scale) เป็นวิธีวัดทัศนคติหรือความคิดเห็นในแนวเดียวกัน และสามารถจัดอันดับของทัศนคติสูง – ต่ำ แบบเปรียบเทียบกันและกันได้จากอันดับต่ำสูงสุดได้ และแสดงถึงการสะสมของข้อความความคิดเห็น

3. วิธีจำแนกแบบ เอส ดี สเกล (Semantic Differential Scale) เป็นวิธีวัดทัศนคติหรือความคิดเห็น โดยอาศัยคู่คำคุณศัพท์ที่มีความหมายตรงกันข้าม (bipolar adjective) เช่น ดี – เลว, ขยัน – ขี้เกียจ เป็นต้น

4. วิธีของลิคิรท (Likert's Method) เป็นวิธีสร้างมาตรวัดทัศนคติและความคิดเห็นที่นิยมแพร่หลาย เพราะเป็นวิธีสร้างมาตรวัดที่ง่าย ประหยัดเวลา ผู้ตอบสามารถแสดงทัศนคติ

ในทางชอบหรือไม่ชอบ โดยจัดอันดับความชอบหรือไม่ชอบ ซึ่งอาจมีคำตอบให้เลือก 5 หรือ 4 คำตอบ และให้คะแนน 5, 4, 3, 2, 1 หรือ +2, +1, 0, -1, -2 ตามลำดับ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ระหัตร์ โรจนประดิษฐ์ (2537) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาเพื่อวางผังแม่บท ท่าเรือ กรุงเทพฯ การท่าเรือแห่งประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่าแนวโน้มการดำเนินการของท่าเรือกรุงเทพฯ จะเปลี่ยนให้ทันสมัยในการขนถ่ายสินค้าคอนเทนเนอร์และปรับปรุงประสิทธิภาพการขนถ่ายสินค้าเพิ่มขึ้นในขณะที่จะลดขนาดท่าเรือลงให้มีความเหมาะสมและส่งเสริมท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบัง ให้เป็นท่าเรือหลักของประเทศต่อไป ผังแม่บทจึงมุ่งเน้นที่จะลดขนาดและเพิ่มประสิทธิภาพภายในท่าเรือ ส่วนภายนอกท่าเรือจะเป็นการจัดหาผลประโยชน์และปรับปรุงพื้นที่ต่าง ๆ ให้สนับสนุนกิจกรรมขนส่งทางเรือ เพื่อให้เป็นท่าเรือที่ทันสมัยทัดเทียมกับนานาชาติประเทศต่อไป

สุรเชษฐ เมืองแมน (2539) ได้ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการกำหนดพื้นที่กันชน ในบริเวณย่านอุตสาหกรรมแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่าบริเวณย่านอุตสาหกรรมแหลมฉบัง การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมเป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้เกิด การจ้างงานอย่างมาก มีการพัฒนาพื้นที่อยู่อาศัยและ พาณิชยกรรมชุมชนเกิดการขยายตัว แต่การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเกินไป ก่อให้เกิดปัญหาการใช้ที่ดินไม่เป็นระเบียบ สภาพการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินมีอยู่ในระดับต่ำเกิดการปะปนกันของอุตสาหกรรมกับชุมชนและเกิดปัญหาลี้ภัยแวดล้อมภายในพื้นที่ จากการพัฒนาอุตสาหกรรม ทำให้เกิดปัญหาลี้ภัยแวดล้อมขึ้นในด้านการแพร่กระจาย และการเกิดอุบัติเหตุทางอากาศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยรอบ นอกจากนี้ ยังมีเงื่อนไขและปัจจัยทางภูมิศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องกับต่อการแพร่กระจายและการเกิดอุบัติเหตุในระดับที่รุนแรงขึ้นได้ การศึกษาได้เสนอแนวทางการป้องกันผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดกับอุตสาหกรรมกับชุมชน โดยกำหนดพื้นที่กันชนเพื่อป้องกันผลกระทบมลพิษ และอุบัติเหตุ โดยมีเงื่อนไขตลอดจนมาตรการแผนปฏิบัติเข้ามา กำหนดพื้นที่กันชน เพื่อให้ชุมชนได้รับผลกระทบสิ่งแวดล้อมในด้านมลพิษและอุบัติเหตุที่น้อยที่สุดเท่าที่ทำได้

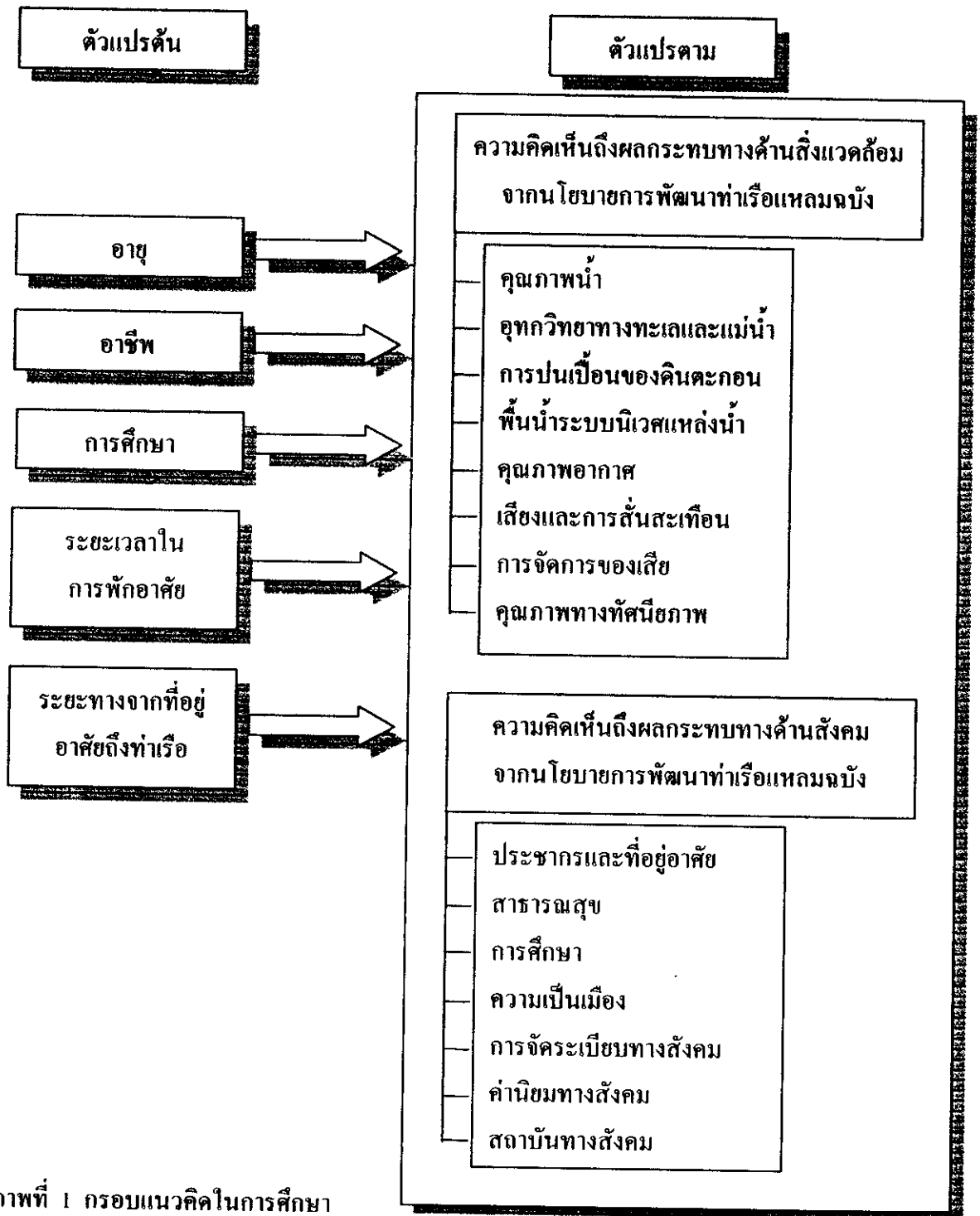
สุภาพร มานะจิตประเสริฐ (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของแหล่งอุตสาหกรรมแหลมฉบังต่อการขยายตัวของชุมชนเมืองบริเวณเทศบาลตำบลแหลมฉบัง ผลการศึกษาพบว่าการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรมีอัตราลดลง ขณะที่พื้นที่เมืองมีอัตราเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่กำหนดให้เทศบาลตำบลแหลมฉบังเป็นพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาด้านการเพิ่มขึ้นของประชากร จากข้อมูลสำนักงานทะเบียนราษฎรท้องถิ่น เทศบาลตำบลแหลมฉบัง ในปี 2535-2542 มีจำนวนประชากรและจำนวนหลังคาเรือนเพิ่มขึ้น

ทุกปีเนื่องจากแหล่งอุตสาหกรรมได้รับการพัฒนาขึ้นทำให้พื้นที่บริเวณนี้กลายเป็นแหล่งจ้างงานขนาดใหญ่ดึงดูดให้ประชากรอพยพเข้ามาทำงานจำนวนมาก จากการประมาณการของเทศบาลคาดว่า มีประชากรแฝงประมาณ 80,000 คน ส่วนด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจพบว่าหลังจากมีแหล่งอุตสาหกรรมทำให้ ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดและรายรับของเทศบาลเพิ่มขึ้น ขณะที่ร้านอาหาร ร้านขายของชำ และหาบเร่แผงลอยก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสอบถามความคิดเห็น ของประชากรส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการมีแหล่งอุตสาหกรรม ทำให้มีงานทำและรายได้เพิ่มขึ้นแต่ในขณะเดียวกัน ก็ทำให้ค่าครองชีพ และรายจ่ายสูงขึ้นด้วย

สมศักดิ์ ชะนา (2544) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประยุกต์วิธีและเกณฑ์การประเมินความเสี่ยง กรณีศึกษา : อุบัติภัยร้ายแรงจากสารเคมีอันตรายพื้นที่ท่าเรือแหลมฉบัง ผลการศึกษาเกณฑ์ระดับความเสี่ยงที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยนั้น พบว่า ร้อยละ 95.65 ของผู้เชี่ยวชาญเห็นด้วยกับเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ความเสี่ยงสูง เป็นระดับความเสี่ยงที่สูงเกินกว่าที่จะยอมรับอุบัติภัยที่เกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องมีมาตรการในการป้องกัน ควบคุม และลดความเสี่ยง-ความเสี่ยงปานกลางเป็นระดับความเสี่ยงที่ยอมรับได้ อุบัติภัยที่เกิดขึ้น อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพย์สิน และมนุษย์ได้บ้าง-ความเสี่ยงต่ำ อุบัติภัยที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพย์สินและมนุษย์ ในระดับที่ไม่มีความสำคัญ สำหรับการประยุกต์ใช้การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในการประเมินความเสี่ยง พบว่า ทำให้การประเมินความเสี่ยงมีความสมบูรณ์มากขึ้นกว่าที่ใช้ในปัจจุบัน เนื่องจากมีประเมินครอบคลุมทั้งด้านมนุษย์ ทรัพย์สิน และสิ่งแวดล้อม โดยทำให้ทราบถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการในแต่ละระดับความเสี่ยง ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจในการ ยอมรับ การดำเนินโครงการ และ/หรือ การบริหารจัดการโครงการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในกรณีศึกษาท่าเรือแหลมฉบัง พบว่า ความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุจากเอทิลีนออกไซด์ อยู่ในระดับสูง ซึ่ง จำเป็นต้องมีมาตรการในการป้องกัน ควบคุม และลดความเสี่ยงของการเกิดอุบัติเหตุ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดไว้ดังนี้



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา